

CIDOB Policy Brief

JULIOL
2014

06 UNA MILLOR EDUCACIÓ
I MOBILITAT PER A UN
CREIXEMENT SOSTENIBLE*

1. Antecedents

En un món com l'actual, de grans canvis, l'impacte combinat de demografia, globalització i tecnologia està transformant radicalment tres àmbits a tenir molt en compte: la distribució global del talent, la demanda global d'educació i la manera d'aprendre i d'ensenyar. No oblidem que, a tall d'exemple, la família europea ha passat en escassos cent anys de dues a sis generacions. Aquest extraordinari canvi demogràfic ha provocat un augment excepcional de la productivitat i té unes conseqüències i afectacions duradores en àmbits variats que no es poden menystenir.

Europa és una realitat social i política conformada per poblacions autòctones i foranes de gran diversitat cultural, lingüística, nacional, etc. Els sistemes educatius s'enfronten a aquesta gran pluralitat amb diferents estratègies, mètodes i polítiques educatives. En aquest context, la UE disposa de polítiques i programes d'intercanvi per fer reeixir la convergència de les poblacions d'Europa i millorar, conseqüentment, el sistema educatiu en el seu conjunt. Aquests han de fer front a un gran nombre de models que compten amb diferents estratègies i polítiques. De vegades, complementàries, però també en d'altres casos massa poc coincidents. Una dificultat gran, a la qual no s'ha trobat encara solució, és la que té a veure amb l'harmonització curricular. Fins al moment present, no hi ha voluntat política per part dels diferents estats d'avançar en aquesta harmonització. És justament en aquest àmbit on es barregen conceptes ideològics, nacionals i de sobirania que dificulten enormement aquesta síntesi. La desitjada

harmonització en les polítiques educatives és un repte que encara haurà de superar un bon nombre d'obstacles en els diferents estats membres.

En aquest sentit, s'espera que des de la UE es dugui a terme un exercici de reflexió per poder vincular a les polítiques educatives l'experiència acumulada en àmbits com la interculturalitat, la convivència, l'excel·lència, els programes de mobilitat i intercanvi i la relació entre currículum i/o ciutadania. La naturalesa del coneixement és canviant i la seva transmissió ha passat en els darrers anys de tenir una dinàmica vertical a ser compartida a través de processos de col·laboració. D'aquesta manera, l'educació del futur, no serà com avui la coneixem; així institucions com l'escola i la universitat estan cridades a fer una tasca d'innovació i generar impacte i cohesió socials.

D'altra banda, Europa, amb comptades excepcions, resta encara molt lluny dels nivells educatius dels centres universitaris dels EUA. Un element, per molts experts, a tenir en compte, en favor dels nord-americans, rau en el fet que aquests disposin d'una llei de mecenatge que incentiva la inversió als centres i al món educatiu, amb importants beneficis fiscals per a les empreses o els donants particulars.

Els rànquings educatius no són sempre prou eficaços ni prou aclaridors. Per exemple, en el cas català o espanyol, sovintegen comparacions amb estats del sud d'Europa, enlloc de realitzar-ho amb els estats més desenvolupats -Europa i Amèrica del Nord-.

Finalment, existeix un decalatge excessiu entre uns estats europeus i uns altres. En aquest sentit, la crisi econòmica, lluny d'afavorir la desitjada harmonització, ha obert encara més l'escletxa entre uns estats que s'han mantingut fermes

* El present document recull les principals reflexions i conclusions que es van derivar de la Jornada Europea CIDOB, celebrada a Tarragona el dia 9 de juny de 2014, sota el títol "Una millor educació i mobilitat per a un creixement sostenible".

en la defensa de llur educació –l'economia els ho ha permès- i d'altres on l'educació ha estat un dels àmbits amb major afectació degut, en gran part, a les restriccions financeres imposades.

Estratègia Europa 2020

L'Estratègia Europa 2020 reconeix cinc objectius principals en els àmbits de l'ocupació, la innovació, l'educació, la integració social i el clima / energia. Un d'aquests àmbits es focalitza en l'educació –i la formació- i preveu dos reptes ambiciosos: la reducció de la taxa d'abandonament escolar per sota del 10% i l'augment fins a un mínim del 40% de la població europea de 30 a 34 anys amb estudis superiors (o equivalents) completats.

Aquest pla, adoptat per la Unió Europea (UE) per fer front a l'actual crisi econòmica i financera, busca la transformació del vell continent per aconseguir recuperar un creixement econòmic intel·ligent, sostenible i integrador.

Una peça fonamental per contribuir a l'assoliment dels objectius de l'estratègia Europa 2020 és l'anomenat Marc Estratègic per a la Cooperació Europea en l'àmbit de l'educació i la formació (ET 2020). Es tracta d'un instrument aprovat per la UE i que té la finalitat de modernitzar l'educació i la formació a Europa.

La finalitat primordial d'aquest Marc és seguir recolzant el desenvolupament dels sistemes d'educació i formació als estats membres. Aquests sistemes han de proporcionar a tots els ciutadans els mitjans perquè puguin explotar el seu potencial, i garantir la prosperitat econòmica sostenible i l'ocupació. El Marc ha de comprendre la totalitat dels sistemes d'educació i de formació dins d'una perspectiva d'aprenentatge permanent, en tots els nivells i contextos (inclosos els aprenentatges formal i informal).

Aquest Marc fixa, a grans trets, quatre grans objectius globals:

- Fer realitat l'aprenentatge permanent i la mobilitat.
- Millorar la qualitat i l'eficàcia de l'educació i la formació: la totalitat dels ciutadans ha d'adquirir competències clau i tots els nivells d'educació i formació han de ser més atractius i eficients.
- Promoure l'equitat, la cohesió social i la ciutadania activa: l'educació i la formació han de permetre que tots els ciutadans adquireixin i desenvolupin les aptituds i les competències necessàries per a la seva utilització, així com recolzar l'aprenentatge continu, la ciutadania activa i el diàleg intercultural.
- Incrementar la creativitat i la innovació, inclòs l'esperit empresarial, en tots els nivells de l'educació i la formació. Cal fomentar l'adquisició de les competències clau transversals per part de tots els ciutadans, i garantir el funcionament de l'anomenat "triangle del coneixement" (educació, recerca i innovació). També s'han de promoure les associacions entre el món empresarial i les institucions educatives, així com les comunitats d'aprenentatge més àmplies, amb la participació de representants de la societat civil i altres parts interessades.

Es tracta, doncs, d'aconseguir els objectius esmentats anteriorment seguint una sèrie de principis. Entre ells, s'inclou l'aplicació de la cooperació europea en l'àmbit de l'educació i la formació amb una perspectiva integrada de l'aprenentatge permanent, fent ús efectiu del mètode obert de coordinació i desenvolupant sinergies entre els diferents sectors implicats. La cooperació europea en l'àmbit de l'educació i la formació cal que sigui intersectorial i transparent, de manera que involucri tots els àmbits polítics relacionats i a totes les parts interessades.

2. Objectius de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior

L'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES) és el marc educatiu europeu i de qualitat creat a partir de la Declaració de Bolonya amb la finalitat de fomentar el creixement econòmic d'Europa, la seva competitivitat internacional i la seva cohesió social a través de l'educació i la formació dels ciutadans al llarg de la seva vida i mobilitat.

La construcció de l'EEES permet potenciar la qualitat i la competitivitat internacional de l'educació superior a Europa, possibilitant un augment de la mobilitat i de l'ocupació dels titulats universitaris europeus. Aquest sistema està basat en una estructura comparable de titulacions i a la llarga ha de permetre a Europa fomentar el seu creixement econòmic i social. La Declaració de Bolonya de l'any 1999 és el document de referència inicial en tot aquest procés. En aquesta Declaració es fan explícits els motius que aconsellen els diferents estats europeus signants a impulsar una major integració i una millora del conjunt de l'educació superior europea. D'ells en destaquem:

- Enfortiment de la dimensió intel·lectual, cultural, social, científica i tecnològica d'Europa.
- Reconeixement del paper central que ocupa l'educació superior i les universitats en la promoció de la mobilitat dels ciutadans, la demanda de població qualificada i el desenvolupament general del continent.
- Increment de la competitivitat i la capacitat d'atracció del sistema europeu d'educació superior en l'esfera internacional.
- Promoció del mercat de treball a Europa en un context canviant que exigeix una formació al llarg de la vida, l'adopció d'un sistema fàcilment comparable de titulacions universitàries i poder afrontar amb garanties els nous reptes que imposa la societat del coneixement.

Estratègicament l'EEES centra el seu radi d'actuació en cinc punts a tenir en compte:

- Implantació d'un sistema fàcilment comprensible i comparable de titulacions.
- Adopció d'un sistema d'acumulació i transferència de crèdits que afavoreixi la mobilitat.
- Promoció de la cooperació europea en matèria de garantia de la qualitat i desenvolupament de criteris i metodologies comparables.
- Impuls de la mobilitat d'estudiants, professors i personal administratiu de les universitats i altres institucions d'educació superior europees (com el programa d'intercanvi d'estudiants europeus Erasmus).

5. Foment de la dimensió europea en l'educació superior com a condició necessària per a l'assoliment dels objectius de l'EEES.

Dels estats membres s'espera que, amb el suport i la coordinació de la Comissió Europea, treballin junts fent ús del mètode obert de coordinació per enfortir la cooperació europea en l'àmbit de l'educació i la formació. Han de realitzar aquesta tasca d'acord amb els quatre objectius estratègics, els principis i els mètodes de treball abans descrits. Alhora, els estats membres hauran d'adoptar mesures a escala estatal dirigides a assolir els objectius estratègics i a contribuir a l'assoliment dels valors de referència europeus.

3) Situació actual a Espanya i Catalunya

Tradicionalment, el nostre país ha liderat la innovació pedagògica i educativa a l'Estat espanyol. Ara però, l'escola catalana es troba massa qüestionada i mancada de recursos i de rumb propis per fer front als grans reptes del moment. La LOMCE, nova llei d'educació aprovada pel ministre Wert, no ha gaudit del consens necessari i presenta molts elements, d'acord amb l'opinió de molts experts, de gran conflictivitat. En aquest sentit, des del Govern de l'Estat, es fan passes per recuperar models educatius grisos i que hom considerava caducats i molt allunyats de les tesis defensades per una gran part de la comunitat educativa. Val a dir que totes les lleis educatives aprovades en l'Espanya democràtica han generat importants divisions i mobilitzacions en un o altre sentit.

Una part de l'opinió pública i dels professionals volen cercar en els exemples que arriben del nord d'Europa la solució als greus problemes actuals. Així, les xifres de l'Eurostat ens mostren que a l'Estat espanyol el nombre de persones entre 30 i 34 anys amb estudis superiors és del 40%, percentatge que compleix actualment el mínim europeu establert per a l'ET 2020. En aquest cas, el repte per als propers anys és mantenir aquesta xifra tot fomentant la formació superior i evitar que la crisi actual pugui minvar el nombre de persones graduades universitàries. D'altra banda, segons les enquestes oficials publicades, l'abandonament escolar entre els 18 i els 24 anys a l'Estat espanyol s'enlaira fins el 28%, gairebé el triple de l'objectiu marcat. El problema és significativament greu, atès que aquesta xifra pràcticament es mantenia inalterable des de feia més d'una dècada, quan la situació econòmica era molt diferent a la d'ara. Els experts apunten que caldrà servir-se de solucions innovadores, diferents de les que s'han aplicat fins ara, per començar a reduir significativament aquesta ràtio.

Un fet a tenir en compte és el de la universalització de l'accés a la universitat. Semblant situació ha tingut, sens dubte, avantatges a l'hora d'incorporar alumnes de diferents estrats socials; ara bé, no és menys cert que ha comportat certes dinàmiques perniciososes que han influït notablement en un descens de la qualitat educativa.

A Catalunya i a Espanya s'observa que prop del 50% de la població de 25 a 64 anys té un nivell d'instrucció corresponent a l'educació secundària obligatòria o inferior. Aquest percentatge no arriba ni al 30% en la mitjana de la UE-27.

Encara que aquesta distribució millora quan ens concentrem en la població més jove (de 25 a 34 anys), les dades continuen essent preocupants. A part de l'alt percentatge de població amb baix nivell d'instrucció també sorprèn el baix percentatge de persones amb un nivell mitjà, el que correspondria a la de la formació professional. Per altra banda, el percentatge de persones joves amb un nivell superior d'educació – corresponent al nivell universitari – ha sobrepassat darrerament la mitjana europea.

Les dades actuals però palesen que encara ens trobem lluny de la convergència, no tan sols amb els països capdavanters, sinó també amb la mitjana europea.

Principals problemes detectats

- 1) Fracàs escolar en la seva vessant més pessimista. En l'actualitat l'abandonament educatiu prematur es situa a l'entorn del 26% a Catalunya, mentre que la xifra per al conjunt de l'Estat espanyol es troba 0,5 punts per sobre, i encara lluny de la mitjana de la UE-27 del 13,5%. L'objectiu per al 2020 per a Espanya és arribar a rebaixar el percentatge d'abandonament escolar fins al 15%.
- 2) Formació Professional. Mentre que l'educació superior ha estat una opció real, tant a Catalunya com a Espanya, que ha facilitat l'expansió educativa en aquesta etapa per a un percentatge bastant alt de la població, no es pot dir que hagi passat el mateix amb la formació professional. Dins de la nostra societat hi ha una mancança de persones amb un coneixement i una formació tècnica, la qual és bàsica i necessària per desenvolupar feines que requereixen un nivell mitjà de competències. Cal que la formació professional deixi de ser considerada com una opció de segona categoria i es facilitin camins tant d'entrada com de transició cap a nivells superiors d'educació i cap al mercat de treball. Els països que gaudeixen d'una FP més qualificada assoleixen taxes d'abandonament molt menors i aconsegueixen taxes d'ocupació molt més elevades.
- 3) Formació i preparació dels mestres. Encara que en termes comparatius els mestres catalans són dels més ben pagats de la UE, el nivell de tasques i funcions que se'ls demana no és factible sense una millora de la formació inicial i continuada. Així, caldria reforçar tant la formació inicial com la continuada, per garantir que una de les professions més importants de la nostra societat gaudeixi de personal ben preparat i segur d'ells mateixos.
- 4) Greu deficiència en el domini dels idiomes estrangers. Per bé que en teoria l'accés a la universitat requereix un nivell equivalent al "First certificate" –nivell B2– la realitat és molt menys poètica en el camp del coneixement de les llengües modernes. Més encara, si ho comparem amb els nostres veïns del nord d'Europa.

4. Recomanacions

- Cal retornar a la meritocràcia en el món educatiu i acadèmic. Manquen incentius per poder fer reeixir l'anomenat ascensor social.
- Cal potenciar la formació professional. Un bon exemple és el cas d'Alemanya.

- Promocionar les llengües estrangeres: s'observa un grau de coneixement insuficient per la major part dels estudiants. Gran diferència amb els països europeus més avançats a nivell educatiu (Finlàndia i resta d'escandinaus, Holanda, centre d'Europa, etc.).
- Cal fer una aposta molt més clara i ambiciosa per l'estudi de les humanitats. En els països més desenvolupats les humanitats gaudeixen d'un rol de major valoració curricular, fins i tot en aquells àmbits com el científic.
- Caldrà dur a terme un major esforç pressupostari si no volem quedar estancats en una situació que no és bona com l'actual. La inversió en educació ha estat molt afectada en aquests anys de crisi econòmica i de polítiques d'austeritat.
- Augmentar el nombre i la quantitat de les beques. La implementació de polítiques actives d'aquesta naturalesa ajuda a generar actuacions d'inclusió i èxit socials.
- Caldrà fer una gran reflexió en relació a les polítiques que s'han seguit relatives a fracàs escolar i/o atur juvenil. Espanya segueix al capdavant d'Europa d'ambdós índexs. El nivell de la secundària a Espanya ha baixat moltíssim, motiu de queixa del professorat universitari.
- Cal un canvi de rumb a l'hora de dissenyar noves lleis sobre educació. Cada cop que hi ha canvi de govern a l'Estat es fa una nova llei educativa. Aquests canvis no ofereixen la continuïtat ni la coherència desitjades i sí, massa sovint, un excés de càrrega ideològica.
- Cal donar suport a polítiques de retorn d'estudiants i joves professionals: els alumnes surten, en general, ben preparats i per això poden marxar fora a cercar un futur acadèmic o professional. El problema és que molts d'ells, si les coses no canvien dràsticament, no retornaran al nostre país, degut a situacions de manca d'oportunitats, recursos, horitzons professionals, etc.
- Cal posar en valor els aspectes pedagògics dels docents. Poden haver professors especialitzats en donar classes, més que no pas en escriure assaigs o papers o a la inversa.
- Cal mantenir el model seguit a les escoles de negoci a l'Estat espanyol. Aquest ha estat un model d'èxit que ha aguantat bé durant la crisi. La gran majoria dels estudis efectuats els atorga uns resultats satisfactoris. A més, aquestes escoles tenen un reconeixement global consolidat.
- Potenciar la formació en línia i les Tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) com a eines d'aprenentatge i d'accés al coneixement. Així, dues coses que ja existien per separat tendeixen cada dia més a fusionar-se: l'ensenyament a distància i l'ensenyament assistit per ordinador.
- Cal fer una llei de mecenatge amb importants incentius fiscals a particulars i empreses.
- Cal augmentar les competències bàsiques dels adults; sobretot a nivell d'ús de les TICs i de la formació contínua.
- Oferir incentius a les institucions educatives per innovar, i a les empreses privades per poder invertir en educació.
- Potenciar l'ús de les tecnologies per millorar els resultats educatius i llur impacte en la productivitat.
- Crear sinergies entre les polítiques educatives i la immigració, per crear, atraure i retenir el talent.